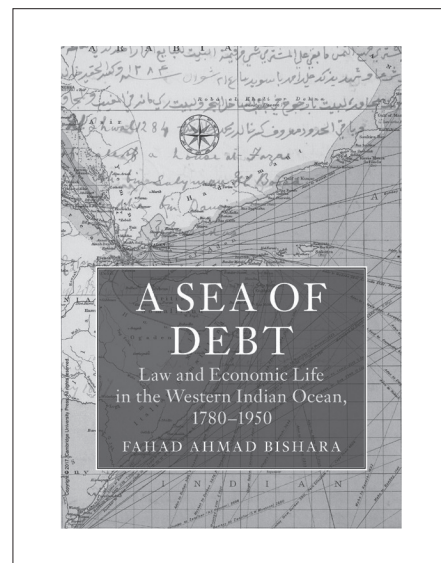

של קשרים וחיבורים אשר אינם נגלים דרך אספקלריות כגון מדינת הלאום או גאוגרפיות יבשתיות אזוריות. להגדרה ולאשרור של גאוגרפיות כקטגוריות אנליטיות יש השפעה מכרעת על הבניית ידע והגדרת גבולות שדה המחקר; כך למשל, בחינת "המזרח התיכון" כיחידה מובחנת עשויה לטשטש קשרים היסטוריים בין רכיביה לבין גאוגרפיות יבשתיות וימיות אחרות, כגון רמת מרכז אסיה, צפון הים התיכון והאוקיינוס ההודי. גבולות האוקיינוס ההודי כיחידה גאוגרפית אף הם זקוקים לביאור, שכן האוקיינוס נחלק לשניים במצר מלאקה (Malacca): ים סין הדרומי ממזרח למצר ומפרץ בנגל והים הערבי ממערבו. מערכת רוחות המונסון אשר נושבות בין מפרץ בנגל לים הערבי אפשרה את כינון של "תרבויות דאן" (dhow), על שמם הגנרי של כלי השיט האנדמיים לאזור, וכפועל יוצא היא אפשרה את מסגורו של מערב האוקיינוס ההודי – שאליו אתיחס בסקירה שלהלן – כיחידה היסטורית מובחנת.

חקר האוקיינוס ההודי בשנות השמונים של המאה העשרים הושפע עמוקות מברודל ומאסכולת ה"אנאל" (Annales) הצרפתית. האחדות ההיסטורית של האוקיינוס ההודי הוסברה במונחים אקלימיים וגאוגרפיים: רוחות המונסון אפשרו תנועה סדירה של מוצרי מותרות ומטען בתפוזת באזור הכולל את איי מלזיה ואינדונזיה, מערב הודו, חצי האי ערב ומזרח אפריקה; חרף הבדלים לשוניים, דתיים ותרבותיים בולטים בין תרבויות האוקיינוס ההודי, קשרי סחר ענפים הובילו לתהליכים של דיפוזיה תרבותית ועקב כך – להיווצרותן של "זהויות אזוריות". כדי לצלוח את המכשול של מודל הזהויות האזוריות, כלומר את הניתוק המלאכותי בין ערי הנמל לפנים היבשת (למשל בין מוסקט לחצי האי ערב או בין מומבסה

איתמר תוסייה כהן

ים של חובות: חוק וחיים כלכליים במערב האוקיינוס ההודי, 1780-1950

Fahad Ahmad Bishara, *A Sea of Debt: Law and Economic Life in the Western Indian Ocean, 1780-1950* (Cambridge: 2017)

חקר האוקיינוס ההודי (Indian Ocean Studies או Indian Ocean World Studies) הוא תת-סוגה היסטורית צעירה יחסית, האחרונה בשורה של תת-סוגות המרכיבות את "המפנה האוקייני" במחקר ההיסטורי. מקובל לשייך את יריית הפתיחה של המפנה האוקייני לפרנן ברודל (Braudel) ולמחקרו המונומנטלי על אודות עולם הים התיכון בתקופת המלך פיליפ השני. בעשורים שחלפו מאז, היסטוריונים שהפנו את מבטם לים זיהו בימים ובאוקיינוסים מודלים גאוגרפיים וקטגוריות אנליטיות המאפשרים חשיפה

למזרח אפריקה), ההיסטוריון מייקל פירסון (Pearson) גיבש את רעיון התרבויות החופיות (littoral). לפי תפיסה זו, מישור החוף הוא חיץ מתווך בין פנים היבשת ובין הים. התפיסה מאפשרת לקרוא את תרבויות החוף בהקשרן, קריאה מאוזנת המונעת דגש חזק מדי על יבשתיות מצד אחד או על ימיות מצד אחר.

עד לאחרונה, מחקרים על תרבויות האוקיינוס ההודי וכלכלתן נטו להסתיים במאה השמונה-עשרה, שכן היה מקובל לחשוב שהקולוניאליזם הגבוה והקפיטליזם התעשייתי של המאה התשע-עשרה הובילו לתמורות מהותיות אשר עצרו את מחזור החיים של האוקיינוס ההודי. בעשור האחרון, בהשפעת עליית קרנה של ההיסטוריה הגלובלית כמתודולוגיה, היסטוריונים שהדגישו המשכיות על פני שבר והציגו את כושר שרידותם וסתגלותם של טכנולוגיות ודפוסי התקשרות טרום-מודרניים אתגרו את התפיסה הזאת. כנגד הטענה שהקולוניאליזם הגבוה הכניע את המבנים הפוליטיים, הכלכליים והתרבותיים שאפיינו את האוקיינוס ההודי והכפיפם לסדר העולמי המערבי המתהווה, מחקרים אלו הראו כיצד לאורך המאה התשע-עשרה הארוכה הסתגלו מערכות פוליטיות, כלכליות וחברתיות באוקיינוס ההודי לאתגרים האימפריאליים, ואף ניצלו ומינפו את ההזדמנויות שנקרו בדרכן.

נדבך חשוב בספרות המתהווה הוא המאמץ לכתוב מחדש את ההיסטוריה הכלכלית של מרחב האוקיינוס ההודי בעת המפגש הקולוניאלי. על פני שני העשורים האחרונים מציבים היסטוריונים של דרום אסיה והאוקיינוס ההודי חלופות משכנעות לנטייה ההיסטוריוגרפית המושרשת להציג את הקולוניאליזם האירופי כגואלה של כלכלה טרום-קפיטליסטית מבוזרת, שרירותית ובזוזנית. לפי גישה זו, הכלכלות חובקות העולם של סין והאימפריות המוסלמיות פעלו במודוס טרום-קפיטליסטי, שהיחסים הכלכליים שלו הוכתבו לא על ידי כוחות

שוק אלא על ידי המדינה; כלכלות אלה קרסו לכאורה ונבלעו לתוך כלכלה עולמית קפיטליסטית אירופית, ומכיוון שחדלו להתקיים, הרי שאין להן היסטוריה מעבר לנקודה זו. חוקרים דוגמת יקוב קורנליס ואן לור (Van Leur) ויוליוס הרמן בוקה (Boeke) התוו את רעיון "הכלכלות המקבילות", ולפיו כלכלה קפיטליסטית מערבית רציונלית וחרוצה התקיימה באסיה לצד כלכלה מקומית טרום-קפיטליסטית קפואה ונטולת ארגון, שמניעה הכלכליים הוכפפו לשיקולי מסורת ודת. "כלכלת הבזאר" האסייתית, כפי שהתווה אותה האנתרופולוג קליפורד גירץ (Geertz), הייתה כלכלה מבוזרת ומקוטעת לרסיסי שווקים עצמאיים ומקומיים. הוא סבר שהיעדרן של יכולות חשבונאות מורכבות בכלכלה זו מנע ארגון נרחב ואיגוד לכדי רשתות מסחר. מנגד, בעשורים האחרונים הפריכו היסטוריונים כגון רג'אט קנטה ריי (Ray) את פרשנותו של גירץ לכלכלת הבזאר והוכיחו את קיומן של כלכלות הון ("קפיטליזמים") נזילות, חופפות ומתחרות במרחב האוקייני, לפני עידן הקולוניאליזם הגבוה ובמהלכו. סוחרים ותאגידים משפחתיים טוו רשתות נרחבות של העברת מידע על שווקים וסחורות והפעילו מנגנונים פיננסיים מתקדמים של בנקאות וצבירת הון. חוקרים נוספים, דוגמת שוגוטה בוס (Bose), קלוד מרקוביץ (Markovits), טירטהנקאר רוי (Roy) ועוד, הראו שלא זו בלבד שרשתות משוכללות אלה התקיימו לצד כלכלה קפיטליסטית מערבית, אלא שהן אף שימשו מתווכות חיוניות בין אזורי הספר וערי הנמל, ולמעשה אפשרו את קיומה של הכלכלה העולמית באסיה.

בהקשר זה מופיע ספר הביכורים של פהד אחמד בישארה (Bishara), **ים של חובות: חוק וחיים כלכליים במערב האוקיינוס ההודי, 1780-1950**. הספר מתחלק לשני חלקים: הראשון מציע דיון תאורטי בתשתית האפיסטמולוגית של החיים הכלכליים במערב האוקיינוס ההודי, והשני מתמקד בתמורות פוליטיות וחברתיות ובשינויי העומק שאלו בישרו לאזור. בישארה מצטרף לגל חדש של

היסטוריונים צעירים השופכים אור חדש על ההיסטוריה הכלכלית, המשפטית והתרבותית של האוקיינוס ההודי.

בישארה מוסיף רובד חשוב למגמה זו. הוא בוחן אלפי חוזים בערבית מן המאות השמונה-עשרה והתשע-עשרה שנשמרו בארכיון הלאומי של זנויבר ונקראים "ורקה" (ברבים: אוראק; מילולית: נייר). ה"ורקות" הניחו "בסיס להתקשרות כלכלית; הן היוו חוליות בשרשרת התחייבות אשר הכתיבה את תנועות הסחורה וההון במערב האוקיינוס ההודי" (עמ' 58). דרך בחינת החוזים האלה, אשר רווחו לכל אורך חופי חצי האי ערב, הודו ומזרח אפריקה, ואשר חייבו מוסלמים, הינדים, נוצרים וזורואסטרים כאחד במסגרת אפיסטמולוגיה משפטית אסלאמית, בישארה חושף עולם אוקייני עשיר אשר הוסדר על ידי "תרבות חוב". מונח זה מקפל בחובו את שלל "הממדים הכלכליים, המוסריים, המשפטיים והחברתיים של המסחר" (עמ' 20).

בישארה מביא את סיפור מעורבותם של נושים הודים, שליטים וסוחרים ערבים, עבדים אפריקנים ופקידים בריטים, ושופך אור חדש לא רק על ההיסטוריה הכלכלית וההלאית של האוקיינוס ההודי, אלא אף על המנגנונים והדינמיקות אשר הניעו ועיצבו את ההיסטוריה הפוליטית והחברתית של דרום ערב ומזרח אפריקה.

בשלהי המאה השמונה-עשרה עלתה הדרישה העולמית למוצרים כגון טקסטיל ממערב הודו, פנינים ותמרים מחצי האי ערב, שנהב ועבדים מפנים יבשת אפריקה וציפורן מהאיים שממזרח לחופי היבשת. דרישות אלה שינו את כלכלת האוקיינוס ההודי מן היסוד. עליית קרנם של מוצרי מותרות הובילה לשימוש הולך וגובר בכסף מזומן, וסוחרים מחצי האי גוג'ראט (Gujarat) במערב הודו היו לשחקנים מובילים בכלכלה המתרחבת. על פני המאה התשע-עשרה מילאו סוחרים הינדים ומוסלמים ממפרץ קאצ' (Kachchh) תפקיד של נושים. הם תיווכו בין הון מטרופוליני וסחורה מעובדת מגוג'ראט ובומביי ובין סוחרים שנהב ערבים

ופרסים שחזרו מדרכי הסחר בפנים יבשת אפריקה. בזירה זו, מהות החוב של שחקן אחד לאחר לא הסתכמה בחוב כלכלי שיש לפדותו, אלא סימנה את כניסת אותו שחקן לכלכלה אזורית המושתתת על "קשרים אנכיים ואופקיים של חוב והתחייבות" (עמ' 56). שטרות חוב נסחרו כמטבע: חובות אישיים נמכרו והחליפו ידיים תכופות, החל בחובות זניחים של כמה מאות רופי וכלה בחובות ענק של מאות אלפים. הון כלכלי הומר בהון פוליטי: נושים הודים מימנו את שושלת אל-בוטקיעה, שליטי סולטאנות עומאן וזנויבר, בתמורה לזכות לגבות מכסים על סחורות בנמלי הסולטאנות. דרך רשת אשראי זו, בישארה מתאר "גאוגרפיה של חוב", שבאמצעותה סיפקו סוחרים הודים אשראי ליצרנים, למתווכים, לצרכנים ולשליטים בדרום חצי האי ערב ומזרח אפריקה, ועל ידי כך כוננו "סביבה שהנושים והחייבים בה היו קשורים זה לזה בגורל משותף" (עמ' 25).

בישארה שופך אור על מערכת משפטית משוכללת המורכבת מכמה סוגי התחייבויות, כגון משכנתאות ("רְהֵן") ומכירה זמנית של נכסים עם אפשרויות מובנות לרכישה חוזרת ("ח'אָר"); לעיתים אותן רכישות זמניות הושכרו מייד חזרה למוכר ("קְעֵד") (פרק 3). בישארה מוסיף דיון תאורטי חשוב על היסודות האפיסטמולוגיים של חוזים אלו דרך עיון בפתוות של אמאמים מהאסכולה האיבאדית, אסכולה שרווחה בסולטאנות עומאן וזנויבר: ביסוד החוזה עמד ה"אָקְרָר" (הסכמה), הכרתו של שחקן בחוב אשר קיבל על עצמו. לבלרים (יחיד: "כַּאֲתַב") אישרו ששני הצדדים כשירים מבחינה משפטית לבטא את הסכמתם ולהיכנס לחוזה. זהות שבטית וייחוס משפחתי אפשרו לשחקנים מוסלמים להעיד על עצמם כאישיות משפטית, וכפועל יוצא על כשירותם ללוות ולהלוות בזירה שהתאפיינה בערבות משפחתית. אך במרחב אסלאמי אשר אירח בתחומו עושר אתנו-דתי רב, "כדי לתת ביטוי לחברה מסחרית קוסמופוליטית באמצעות לקסיקון חברתי-משפטי אסלאמי, נדרשה

מידה של דמיון" (עמ' 67): שחקנים לא-מוסלמים זכו למעמד של אישיות משפטית דרך תרגום שמותיהם לערבית והוספת שיוך קבוצתי דוגמת "אל-בַּנְיָאני" (לקוח מהמונח "בַּנְיָה", בניו למעמד הסוחרים היהודי).

בנקודה זו טמונה תרומה אמפירית יוצאת דופן של הספרים של חובות להיסטוריה הכלכלית והמשפטית של חברות אסלאמיות: עד עתה, היה זה ידע מקובל שהתאגיד המסחרי המוסלמי הראשון, "שיֶרְקֶת-הַיֶּרִיָה" (Şirket-i Hayriye), הוקם על ידי הסולטאן העות'מאני אַבְדִּי־מֶגְ'יֵט (Abdülmeçit) בשנת 1851 במסגרת רפורמות נרחבות באימפריה. ההיסטוריון טימור קוראן (Kuran) מצביע על היעדר מושג האישיות המלאכותית (legal personhood) במסורת המשפטית האסלאמית כסיבה המרכזית להיעדר התאגיד בתרבויות אסלאמיות עד אז: מעמד האישיות המלאכותית מקנה לתאגיד עצמו – ולא לבעליו – את הזכות לרכוש ואת הזכות להחזיק ולסחור בנכסים על שמו. כך התאגיד ממשיך להתקיים בלי קשר לזהות הבעלים, אשר עשויים למסור את חלקם דרך מכירה או ירושה ולפרק את השותפות. בישראל מראה שהנוהג לכוון את זהות התאגידים המשפחתיים היהודיים עם שם מייסדם (למשל, צאצאיו של הסוחר היהודי המפורסם נְיָרְם שְׁוֹגִי ובאי כוחם חתמו את שמו על חוזים והציבו את נכסיו כערבות במשך עשרות שנים לאחר מותו, עמ' 73) סייע לאנשי דת ולבלרים מוסלמים לנווט בהצלחה סביב המוקשים ההלכתיים אשר איימו להגביל את יכולת צבירת ההון וההסתכנות של תאגידים משפחתיים בנמלי מערב האוקיינוס היהודי. טימור קוראן תולה את ראשית ההתאגדות המסחרית ברפורמה משפטית "מלמעלה" של הסולטאן באיסטנבול, ואילו בישראל מראה שבקצהו הדרומי של העולם האסלאמי התגבשה התארגנות מקבילה "מלמטה".

בשנות השישים והשבעים של המאה התשע-עשרה התחולל שינוי במדיניות האימפריה הבריטית בהודו, ורבבות הודים,

ערבים ופרסים אשר טענו כי מושב מגוריהם הקבוע הוא הודו תבעו את זכותם להגנת האימפריה; הסכמת הסולטאן לוותר על זכות השיפוט של אותם נתינים בריטים לכאורה הניחה את התשתית המשפטית להחלת אזור שיפוט בריטי אקסטרטוריאלי במפרץ הפרסי ובמזרח אפריקה, "בפועל, אם לא באופן רשמי" (עמ' 124). בעקבות תמורה זו משרטט בישראל את ההתנגשות האפיסטמולוגית בין הפוזיטיביזם של מערכת החוק האנגלו-מוסלמית האימפריאלית שהנהיגו רשמים קונסולריים, עורכי דין ושופטים בריטים ובין הדינמיות של מסורות החוק האסלאמיות בהנהגת קאדים ערבים, ועימה את השתלשלות האירועים שהובילה לעליונות אימפריאלית במרחב האוקיינוס היהודי.

תביעות אשר כללו נתינים בריטים התנהלו בבתי משפט. ככל שה"ורקה" נעה מהלב לבן אל משרד הרישום הקונסולרי ומשם לבית המשפט, כך היא "נעה בין מערכות אשר פירשו את הגבולות בין חוק, כתיבה ומציאות כלכלית במונחים שונים בתכלית" (עמ' 148). במפנה המאה, עת שמזרח אפריקה התגלתה כיעד מפתה למשקיעים זרים – ובעיקר סביב הקמת מסילת הרכבת בין אגם ויקטוריה לעיר הנמל מומבסה, התגברה תשתית החוק הבריטי עד כדי השתרשותו של אימפריאליזם משפטי (legal imperialism) בריטי באזור. בהכרזה על זכותם להכריע בענייני דין אסלאמי, פתחו אנשי החוק הבריטי "דין אשר נמתח לאורך עשורים על מהות החוק והשפעותיו על 'ורקות', אדמה וחיים כלכליים" (עמ' 168). מחקרים רבים האירו את המאבק בין החוק האנגלו-מוסלמי לבין הדין האסלאמי ברחבי האוקיינוס היהודי, אך דיונו התאורטי של בישראל מוסיף ממד אפיסטמולוגי חשוב שהיה חסר עד כה בספרות.

רבים מבין הרשמים הקונסולריים ועורכי הדין אשר איישו את ערכאות החוק הבריטיות באזור היו הודים (ובמיוחד הודים זורואסטריים). הם הוכשרו בבומבי

ההיסטורי שטרם זכה להתייחסות הולמת מצד היסטוריונים של האוקיינוס ההודי.

ים של חובות ממפה ומבאר מסד משפטי עשיר וסבוך, אשר היווה תשתית לחיים הכלכליים במרחב דינמי שהתאפיין בגמישות רבה, הן מבחינה גאוגרפית הן מבחינה תרבותית. כך תרם בישראל תרומה יוצאת דופן לחקר האוקיינוס ההודי, להיסטוריה המשפטית של חברות מוסלמיות ולחקר קורות הקפיטליזם בראי גלובלי.

איתמר תוסייה כהן הוא דוקטורנט במחלקה להיסטוריה באוניברסיטת אוקספורד. מחקרו מתמקד בנמל עדן בתקופה הקולוניאלית (1839-1967), ברשתות מסחר והון של אנשי עסקים הודים בנמל, ובתשתיות חומריות ואנושיות של קפיטליזם באוקיינוס ההודי. מאמר מתוך פרויקט הדוקטורט שלו, "Parsi Capital and Imperial Infrastructure: Shipping and Shopping in the Port of Aden", פורסם לאחרונה ב-*Journal of Global History*.

דוא"ל: itamar.toussiacohen@bnc.ox.ac.uk

וסימנו את תהליך ה"אינדופיקציה" (Indianization) של מזרח אפריקה. כך, נהירה של פקידים, סוחרים ואלפי עמלים תחת חוזה כובל (indentured laborers) הובילה לגידול ניכר באוכלוסייה ההודית במזרח אפריקה – מכ-6,300 תושבים ב-1887 לכ-54,434 בשנת 1921 (עמ' 158). אך בד בבד וכפועל יוצא, העמידו האמאמים האיבאדים בין עומאן לזנזיבר נרטיב נגדי לחוק האנגלו-מוסלמי במזרח אפריקה. אמאמים אלה, אשר הפעילו טכנולוגיות אימפריאליות כגון דפוס ושיט קיטור להפצה מהירה ונרחבת של הגותם, "תבעו מחדש את פרשנותם לחוק האסלאמי בעידן האימפריאליזם הגבוה" (עמ' 215).

החלת הריבונות הבריטית על נתיני האימפריה מחוץ לגבולותיה בישרה את אחת התמות המרכזיות של ההיסטוריה הגלובלית בתקופה הברטרי-מלחמתית: שחיקה מואצת של ריבוי זהויות והגבלת תנועתם של שחקנים בין גאוגרפיות. ריבוי מערכות החוק ואפשרויות הפירוש אשר התקיימו זה לצד זה הגיעו לכדי מיצוי בשנות השלושים, ו"כלכלת החוב" הדינמית של מערב האוקיינוס ההודי הגיעה לסופה. משבר חקלאות ושפל כלכלי עולמי, ולצידם תמורות פוליטיות בסולטאנות עומאן, הובילו לארגון מחדש של הכלכלות האזוריות "לפי קווים של הבניה חדשה – 'הכלכלה הלאומית'" (עמ' 244). בד בבד, מתחים הולכים וגוברים בין האוכלוסייה המקומית בזנזיבר, שאחזה כעת בזהות עצמית קבוצתית "ערבית", ובין הסוחרים ההודים הובילו לתנועת נגד חברתית גזענית, שהסתיימה במהפכה ובגל הגירוש של שנות השישים.

בשל מגבלות שפה, הביא בישראל את קולם של הסוחרים ההודים רק במסגרת הפולמוס האימפריאלי שהתנהל באנגלית. עיון במקורות בשפות צפון הודיות, ובעיקר גוג'ראטי, היה מוסיף עומק לניתוח ההיסטורי של זירה אשר התאפיינה בריבוי לשוני. אך אין מטרת הערה זו להטיל דופי בניתוחו המצוין של בישראל, אלא להצביע על רוחב היריעה

אלון קונפינו

חוף טנטורה: חורבנו של כפר פלסטיני, 1948

מה קרה בטנטורה ב־23 במאי 1948? באמצעות שחזור היסטורי מדוקדק המבוסס על מקורות חדשים וייעודיים מספר ההיסטוריון אלון קונפינו את סיפורה של טנטורה במלחמת 1948. אגב כך הוא גם שוזר את סיפורם המרתק של המקורות שאיתה, ושל המקורות שאיתרו אותן.

הספר נע במרחבי הזמן והמקום של ישראל ופלסטין בעבר של 1948 ובהווה של ימינו אנו, ומצליב סיפורי מלחמה מזוויות ראייה שונות – את סיפוריהם של התושבים, החיילים, הציבור היהודי והפלסטיני, היסטוריונים ועוד. כך מתגבש לו סיפור רב־שכבתי שעשוי זיכרון ושכחה, היסטוריה ובדין, קורבנות ומעוולים, אמת ושקר.

מה שעומד במוקד הספר אינו רק התרחשות אירוע ההרג הנקודתי בטנטורה, אלא סיפורו של הכפר במלחמה – סיפור הכולל גם את כיבוש הכפר, גירוש תושביו והחרבתו. קונפינו ממקם את האירועים הללו בהקשר הרחב של מלחמת 1948. הוא מציג את סיפורו של הכפר לפני המלחמה, במהלכה ואחריה כדפוס יחסים של היסטוריה וזיכרון, חורבן והשפחה לצד שלל הגורמים והנסיבות שאפשרו את ההרס והמחיקה.

פרדס, 2023, 244 עמודים

רענן ריין

לא עוד: הגנה יהודית בדרום אמריקה

חטיפתו של פושע המלחמה הנאצי אדולף אייכמן בבואנוס איירס במאי 1960 עוררה גל של אנטישמיות אלימה בדרום אמריקה. בעקבות זאת התארגנו אלפי צעירים יהודים להגן על עצמם ועל קהילותיהם.

דמות הישראלי כיהודי עז־נפש הנלחם ללא חת מול אויביו כדי להגן על עצמו ועל כבודו הסעירה את רוחם של הצעירים. דמות זו התעצמה בעקבות הפעולה לחטיפת אייכמן והניצחון הצבאי המוחץ של ישראל במלחמת ששת הימים ב־1967. הצעירים ראו בהגנה העצמית מענה לסטריאוטיפים האנטישמיים של הגבר היהודי הנשי והכנוע, וראו בה קריאה "לא עוד".

לא עוד: הגנה יהודית בדרום אמריקה הוא סיפורם של הצעירים היהודים בדרום אמריקה של שנות השישים אשר התארגנו להגנה עצמית יהודית. הם שמרו על מוסדות יהודיים, עסקו במעקב אחר ארגונים אנטישמיים ואף נקטו בפעולות תגמול כלפיהם. לפעילות זו ולהכשרת צעירים יהודים סייעה מדינת ישראל, באמצעות המוסד, הנציגויות הדיפלומטיות, שליחי התנועות הקיבוציות ואנשי הסוכנות היהודית.

מרכז שז"ר, 2023, 320 עמודים
הספר יצא בשיתוף המרכז לחקר התפוצות ע"ש גולדשטיין־גורן, אוניברסיטת תל אביב

יעקב (קובי) מצר

כלכלה, קרקע ולאומיות: סוגיות בהיסטוריה כלכלית ובכלכלה פוליטית בשנות המנדט ובמדינת ישראל

ספר זה מקבץ מבחר מתוך חיבוריו של יעקב (קובי) מצר שבהם נבחנו נושאי כלכלה וכלכלה פוליטית בתקופת המנדט ובמדינת ישראל בהקשרים השוואתיים מגוונים. רוב החיבורים פורסמו לראשונה בבמות שונות (כתבי עת וספרים ערוכים) בשפה האנגלית. כינוסם בלבוש עברי תחת קורת גג אחת נועד להגדיל את זמינותם לקוראי העברית שמתעניינים בהיסטוריה של הארץ הזאת על מורכבותה רבת הפנים.

הספר כולל שלושה שערים: בפרקי השער הראשון מוצגים ונבחנים במבט השוואתי רחב המאפיינים הכמותיים העיקריים של כלכלת

המנדט על שני משקיה האתניים-לאומיים – היהודי והערבי. בפרקי השער השני נדונים היבטים של כלכלה פוליטית אתנית-לאומית בנושאי התיישבות וקרקע בתקופת היישוב ובמדינת ישראל בפרספקטיבה בינלאומית משווה. פרקי השער השלישי עוסקים בעלייה ובדפוסי תעסוקה של יהודים כיחידים: מאפייניהם הסוציו-דמוגרפיים של העולים לארץ בעשור הראשון למנדט ובחינתם בהשוואה להגירה הבינלאומית בת הזמן; ודפוסי התעסוקה העצמית בקרב יהודים בתפוצות ובארץ במאה העשרים.

מאגנט, 2023, 324 עמודים

ת מ ר ה ר צ י ג

סיפורו של מומר: אמנות, פשיעה והתנצרות באיטליה בימי הרנסנס

סלומונה דה קסו היה צורף כשרוני להפליא, שעיצב תכשיטים ואזורי אופנה לשליטים ולשליטות בחצרות של צפון איטליה בשיאו של הרנסנס האיטלקי. אחת מיצירותיו הנודעות הייתה חרב טקסית מפוארת שהכין בשביל צ'ורה בורג'ה, בנו של האפיפיור אלכסנדר השישי. ואולם בשנת 1491 האשימו יהודי מנטובה את סלומונה בעבירות מין והסגירו אותו לרשויות בפררה. משהורשע היה הצורף היהודי צפוי לגור דין מוות. כדי להציל את עורו בחר סלומונה להתנצר, קיבל חנינה מן הדוכס וקיבל את השם אַרְקוֹלָה דֶה פֶּדְלִי.

הודות למעמדו המקצועי הרם של הצורף נותר תיעוד רב עליו ועל פרשות הקשורות בו. על סמך מבחר עצום של מסמכים ארכיוניים עוקבת תמר הרציג בספר **סיפורו של מומר** אחר גורלו של סלומונה/ארקולה ובני משפחתו. ומבעד למיקרו-היסטוריה על רב-אמן יהודי שהמיר את דתו נחשפים היחסים המורכבים בין פטרונים ופטרונות לאמנים, בין יהודים, נוצרים ומומרים, ובין רבי-אמנים ושוליות בסדנאות הרנסנס. כמו כן, נפרשת לפנינו פנורמה רחבה של חצרות משפחות אסטה, גונאגה ובורג'ה, המדיניות

כלפי נאשמים ביחסים חד-מיניים, מעמדן של הקהילות היהודיות, גל המרות הדת בצפון איטליה, נזירות ממוצא יהודי, וההשלכות ההרסניות של מלחמות איטליה (1494-1530).

מאגנט, 2023, 467 עמודים
הספר יצא בשיתוף החברה ההיסטורית הישראלית

ענת קדרון, שולי לינדר ירקוני

סיפורה של קהילה נשכחת: ראשיתו של היישוב היהודי בעכו המנדטורית ואחריתו

הקהילה העברית שחיה בעכו בתקופת המנדט הבריטי לא הותירה חותם ממשי בנוף העירוני. אבל סיפורה, שנשמט מהזיכרון הקולקטיבי ונחשף לעומקו בספר זה, מאיר את מקומה בבניין החברה הלאומית היהודית בארץ ישראל. במיוחד נחשפות כאן מערכות היחסים המורכבות שהתקיימו בין המוסדות הציוניים ובין ההתיישבות היהודית והעברית בערים הערביות.

על רקע דעיכתן של הקהילות היהודיות הוותיקות בערים הערביות מתחדד סיפורה החריג של עכו, שהצליחה למשוך התיישבות לאומית חדשה. לרגע קצר בהיסטוריה היישובית התקיימה בעיר קהילה עברית ששילבה יישוב ותק עם יישוב חדש, יישוב בעל הכרה לאומית ציונית ויהודים בעלי הכרה מזרחית-מקומית.

הסיפור הוא מקומי, אך הוא מבקש להאיר את היחס המורכב והשונה של המפעל הציוני לערים הערביות ולערים המעורבות. במיוחד מעלה המחקר הזה שאלות על הקשר שבין "היסטוריה של מקום" ובין "היסטוריה לאומית". מתוך תיאור כישלונה של ההיאחזות העברית בעכו המנדטורית מתבונן המחקר במפעל הציוני כמפגש מרתק בין חלומם של המתישבים החדשים לבין האינטרסים המקומיים והתנאים הגיאוגרפיים הייחודיים לאזור.

מאגנט, 2022, 272 עמודים